

УДК 634.1:338.439.5

М.І. ВАЛЬКО, Г.А. ТИХОСОВА, О.В. СТОЯНОВА,
Г.О. КУЛАКОВИЧ, П.М. ВАЛЬКО
Херсонський національний технічний університет

ПЕРСПЕКТИВИ ПЛОДООВОЧЕВОЇ ГАЛУЗІ В КОНТЕКСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ

Наведено результати досліджень щодо визначення проблем оцінювання якості плодоовочевої продукції відповідно до вимог міжнародних стандартів. Розглянуто взаємозалежність проблем формування конкурентоспроможності плодоовочевої продукції і маркетингових стратегій розвитку. Проаналізовано сучасний стан експортного потенціалу плодоовочевої продукції України на ринках ЄС. Визначені основні технологічні аспекти у контексті проблем реформування системи сертифікації.

Ключові слова: плоди, овочі, міжнародні стандарти, контроль якості.

Н.И. ВАЛЬКО, А.А. ТИХОСОВА, О.В. СТОЯНОВА,
А.А. КУЛАКОВИЧ, П.Н. ВАЛЬКО
Херсонский национальный технический университет

ПЕРСПЕКТИВЫ ПЛОДООВОЩНОЙ ОТРАСЛИ В КОНТЕКСТЕ ВНЕДРЕНИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ СТАНДАРТОВ

Приведены результаты исследований по проблемам оценки качества плодоовощной продукции в соответствии с требованиями международных стандартов. Рассмотрена взаимозависимость проблем формирования конкурентоспособности плодоовощной продукции и маркетинговых стратегий развития. Проанализовано современное состояние экспортного потенциала плодоовощной продукции Украины на рынках ЕС. Определены основные технологические аспекты у контексте проблем реформирования системы сертификации.

Ключевые слова: плоды, овощи, международные стандарты, контроль качества.

M.I. VALKO, G.A. TIKHOSOVA, O.V. STOIANOVA,
G.A. KULAKOVICH, P.M. VALKO
Kherson national technical university

PERSPECTIVES OF THE FROZEN FIELD IN THE CONTEXT OF IMPLEMENTATION OF INTERNATIONAL STANDARDS

The results of researches on problems of estimation of quality of fruit and vegetable production in accordance with the requirements of international standards are given. The interdependence of problems of formation of competitiveness of fruit and vegetable production and marketing development strategies is considered. The present state of export potential of Ukraine's fruit and vegetable production in the EU markets is analyzed. The main technological aspects in the context of the problems of reforming the certification system are determined.

Keywords: fruits, vegetables, international standards, quality control.

Постановка проблеми

Україна лише починає впроваджувати європейські стандарти (СН), які відповідатимуть вимогам законодавства відповідно до Додатку III Угоди про Асоціацію [1]. Це передбачає скасування застарілих стандартів та впровадження нових, які відповідатимуть вимогам ЄС, тобто вимогам АСАА (Agreements on Conformity Assessment and Acceptance). Відсутність європейських сертифікатів відповідності (EC Certificate of Conformity) у вітчизняних виробників, а також можливість проведення випробувань в лабораторіях країн-членів (Test Report), за допомогою яких визначається відповідність згідно з європейськими гармонізованими вимогами є проблемою, що гальмує вихід української продукції на ринок ЄС. Членство в СОТ накладає на Україну зобов'язання реформувати систему санітарного та фітосанітарного контролю з тим, щоб привести її у відповідність до вимог СОТ та раціоналізувати повноваження своїх наглядових та контролюючих органів у цій галузі. Україна взяла зобов'язання застосовувати лише ті максимальні ліміти залишків діючих речовин ветеринарних препаратів, гормонів росту, тощо, які ґрунтуються на стандартах, встановлених Кодексом Аліментаріус, відповідно до законів про ветеринарну медицину та безпеку харчових продуктів. В країні розпочато реформування національної системи стандартизації з метою наближення до правил та принципів ЄС, на основі яких

побудована система стандартизації в ЄС [2]. Сьогодні державне підприємство Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості (ДПУкрНДНЦ) здійснює експертизу проектів національних стандартів ЄС, видання та розповсюдження національних стандартів і є розробником основоположних стандартів національної системи стандартизації. Слід зазначити, що у відповідності до умов Угоди про асоціацію з ЄС передбачений механізм поступового впровадження нових правил і стандартів протягом періоду від двох до п'яти років залежно від виду продукції. Тому особливої актуальності набуває питання реформування національної системи стандартизації з метою наближення до правил та принципів ЄС на ринку плодоовочевої продукції, ефективності їх використання у взаємозв'язку з її конкурентоспроможністю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Розвитку маркетингових досліджень вітчизняного та світового ринку плодоовочевої продукції присвячені роботи таких відомих науковців, як Мармуль Л.О., Головачова О.С., Кантере В.М., Матісон В.А., Хангажеева М.А., Сазонов Ю.С, Валько М.І. [3-6]. Вченими розглянуто взаємозалежність проблем формування та підвищення конкурентоспроможності плодоовочевої продукції і запропоновано поєднання маркетингових стратегій вирішення проблем сучасного ринку. Дослідження вчених також присвячені питанням ефективності системи НАССР, контролю якості готової продукції, застосування міжнародних стандартів, які потребують впровадження на харчових підприємствах України.

Формулювання мети дослідження

Метою дослідження є визначення технологічних ризиків переробки плодоовочевої продукції відповідно міжнародних стандартів для збільшення експортного потенціалу переробних підприємств України згідно вимог ЄС. Для досягнення поставленої мети необхідно вирішити такі завдання:

- 1) проаналізувати експортний потенціал плодоовочевої продукції України на ринках ЄС;
- 2) визначити технологічні аспекти у контексті проблем реформування системи сертифікації.

Викладення основного матеріалу дослідження

Поступова лібералізація торговельного режиму в частині зменшення тарифних обмежень зумовила зростання уваги до нетарифних заходів регулювання торгівлі, серед яких провідне місце посідають технічні норми та стандарти. Угода про технічні бар'єри в торгівлі (ТБТ) спрямована на мінімізацію торговельних перешкод, які виникають через використання технічних регламентів та стандартів, вимог до пакування та маркування, а також процедур оцінки відповідності товарів таким стандартам та вимогам. В Угоді використовуються терміни «технічний регламент» для позначення стандартів, що є обов'язковими для дотримання, та «стандарт» для позначення стандартів, дотримання яких є добровільним. Положення Угоди про ТБТ стосуються переважно стандартів продукції, а також методів обробки та виробництва лише у випадку, коли ці методи впливають на якість або інші характеристики продукції. Відповідно до правил СОТ національні стандарти країни-члена мають бути визначені та застосовані у спосіб, що не створює зайвих обмежень для торгівлі, або спиратись на відповідні міжнародні стандарти. В ЄС сертифікацією займаються три організації: Європейський комітет з питань стандартизації (CEN), Європейський комітет з питань електротехнічної стандартизації (Cenelec), а також Європейський інститут по стандартизації в галузі телекомунікації (ETSI) [6]. Використання єдиних стандартів на всій території європейського ринку гарантує захист прав споживача, сприяє торгівлі, забезпечує сумісність продуктів ЄС, сприяє розвитку та впровадженню інноваційних технологій, забезпечує екологічний захист навколишнього середовища. У доповіді Інституту економічних досліджень і політичних консультацій «Автономні торговельні преференції Євросоюзу вплив на український експорт» підкреслюється, що торговельні преференції надані ЄС Україні не зробили значного очікуваного ефекту на експорт українських товарів у Європу [9]. При цьому Україна не використала значну кількість наданих ЄС квот. Статистика використання квот показує, що повною мірою ними скористалися експортери меду, виноградного і яблучного соку, а також консервованих томатів. Повною мірою свої квоти вичерпали ті експортери чий товари й раніше експортувалися в ЄС. У них уже були напрацьовані торговельні зв'язки, а в такій ситуації поява квот лише підсилить їхні конкурентні переваги. Слід зазначити, що при підписання Угоди очікувалося, що головною проблемою в торгівлі України з Євросоюзом стануть не стільки мита, скільки нетарифні обмеження. Керівники міністерства економічного розвитку й торгівлі України пояснюють, що українські виробники не готові до виходу на ринки ЄС [8]. Насамперед мова йде про істотні розходження в стандартизації й технічних регламентах України та ЄС. Взаємне визнання сертифікатів і норм технічного регулювання виступає важливим інструментом розвитку міжнародної торгівлі. ЄС має два відповідних інструменти: перший - угода про оцінку відповідності та визнання промислових товарів (Agreements on Conformity Assessment and Acceptance, ACAA) ; другий - угода про взаємне визнання (Mutual Recognition Agreements, MRA). На даний момент такі угоди діють між ЄС і рядом країн (Австралія, США, Японія, Швейцарія й т.д) і передбачають взаємне визнання результатів випробувань сертифікатів і знаків відповідності в погоджених сферах технічного регулювання. Країни-учасники такої угоди, як правило, не гармонізують стандарти, технічні регламенти й процедури оцінки відповідності. Визнання стосується тільки

документів виданих відповідними органами сертифікації. Це дозволяє зменшити видатки для бізнесу за рахунок ліквідації подвійної сертифікації, але вимога сертифікувати товар на відповідність нормам ЄС залишається чинною.

Однією з характерних рис української економіки є її значна орієнтація на зовнішні ринки. По окремих видах економічної діяльності експорт відіграє визначальну роль у розвитку. Товарний експорт харчової продукції складає 125,9 (у % до січня–травня 2016), у тому числі овочі та їстівні плоди та горіхи - 148,2(у % до січня–травня 2016), що складає 55266,6 тис. дол. США., а імпорт - 80,9 % і 45800,3 тис дол США відповідно. Також помітно зросло постачання до європейських ринків перероблених продуктів з доданою вартістю, наприклад: овочів бобових сушених – на 2,4 млн дол. США (на 86%); томатів консервованих– на 2,1 млн дол. США (на 12,1%) [9]. Серед лідерів-імпортерів були Нідерланди з часткою в загальному експорті до ЄС 17,6%, Іспанія – 17%, Італія – 13,5%, Польща – 12,1%, Франція – 6,8%, Німеччина – 6,7%, Великобританія – 3,8%, Португалія – 3,3%, Бельгія – 3 % та Угорщина – 2,1%. Аналізуючи дані до загального обсягу експорту зовнішні торгівлі України, то овочева група товару (сировина) має тенденцію до збільшення і складає 0,2 %, а продукти переробки 0,3 % [9].

Авторами проаналізована плодоовочева продукція, що має можливість збільшити конкурентоспроможність вітчизняних виробників. Товарна структура зовнішньої торгівлі у січні-травні 2017 року показує, що товари з переробки плодоовочевої сировини мають незначний показник експорту, але найбільший показник відповідає сировині, а саме: помідори, свіжі або охолоджені; цибуля ріпчаста, цибуля-шалот, часник, цибуля-порей та інші цибулинні овочі, свіжі або охолоджені; огірки, корнішони, свіжі або охолоджені; бобові овочі, лущені або нелущені, свіжі або охолоджені; овочі (сирі або варені у воді чи на парі), морожені; овочі, консервовані для тимчасового зберігання (наприклад діоксидом сірки, у розсолі, сірчаній воді або іншому розчині, що забезпечує їх тимчасову консервацію), але в такому вигляді непридатні для безпосереднього використання в їжу; виноград, свіжий або сушений; персики, включаючи нектарини. 17 липня 2017 року Рада Європейського Союзу остаточно схвалила рішення про надання додаткових торговельних преференцій для України. Щодо оброблених томатів імпорт з України складає близько 10% від загального імпорту ЄС та при квоті в рамках ПВЗВТ в 10 тис. тон маємо додаткову квоту в рамках ДТП обсягом 3 тис. тон.

Таблиця 1

Експорт / імпорт овочевої продукції за країнами світу за січень-травень 2017 року [9]

Найменування	Експорт		Імпорт	
	Кількість, кг	Вартість, тис.дол.США	Кількість, кг	Вартість, тис.дол.США
Помідори, свіжі або охолоджені	2869574,0	3992,0	25570096,3	16188,7
Огірки, корнішони, свіжі або охолоджені	2245379,8	2782,9	3396236,0	2392,7
Бобові овочі, лущені або нелущені, свіжі або охолоджені	713548,3	189,1	1041,6	2,2
Овочі (сирі або варені у воді чи на парі), морожені	3086228,6	1788,6	1972778,4	1583,7
Овочі, консервовані для тимчасового зберігання	82049,2	190,9	251480,	199,8

Досліджуючи динаміку експорт/імпорт овочевої продукції за країнами світу за січень-травень 2017 року (табл. 1), слід відмітити незначне збільшення експорту, особливо в країни ЄС. Цей механізм є одностороннім застосуванням ЄС положень поглибленої та всеосяжної зони вільної торгівлі з ЄС, включаючи скасування/зниження ввізних мит та надання нульових тарифних квот ЄС. Дефіцит високоякісних овочів спостерігається не тільки в Україні, але й у країнах Євросоюзу. Це змушує уряди цих країн змінювати стандарти стосовно якості овочів. У 2008 році Єврокомісія відмінила стандарти щодо зовнішнього вигляду 26 видів овочів та фруктів. Однією з причин є стрімке підвищення цін, і вони сподіваються таким чином збільшити імпорт менш якісних овочів з інших країн, у тому числі і з України, де поки що важко впровадити у виробництво дорогий комплекс післязбиральної доробки. Для українських фермерів такі зміни стандартів сприятимуть експорту овочів на європейські ринки, хоч поки що важко потіснити конкурентів з Туреччини, Молдови та Польщі.

Проаналізувано актуальні проблеми впровадження міжнародних систем сертифікації при виробництві продукції для дитячого харчування на ТОВ «Асоціація дитячого харчування»

(м. Херсон). Підприємство торгової марки "Карапуз" спеціалізується на виробництві консервів дитячого харчування та сухих дитячих швидкорозчинних каш. Продукція виробляється з місцевої сировини за унікальною для України технологією на голландському та німецькому обладнанні [11]. Підприємство має систему управління безпекою і якістю харчових продуктів HACCP 9000. Виконання вимог вказаних систем дозволяє повноцінно контролювати якість і безпеку продукції харчування, що випускається для дітей. Системи менеджменту безпеки харчових продуктів здійснюється по ISO 22000. Цей міжнародний стандарт встановлює вимоги, що забезпечують харчову безпеку по усьому ланцюгу виробництва і споживання харчових продуктів. Важливою попередньою умовою для забезпечення безпеки харчових продуктів є підтримка організацією, що виготовляє харчові продукти, умов гігієнічного стану робочого середовища і виробництва. Також існує FSSC 22000 - одна з схем сертифікації, схвалених Глобальною ініціативою по безпеці харчових продуктів (GFSI - Global Food Safety Initiative) і Європейською співпрацею по акредитації (EA - European Co - Operation for Accreditation), нарівні з Global Standard - Food . Крім того, ця схема підтримується Конфедерацією галузей харчової промисловості Євросоюзу (CIAA - European Food and Drink Association) і Американською асоціацією виробників продуктів харчування (GMA - American Groceries Manufacturing Association) і повністю визнана органами по акредитації у всьому світі. Так як система менеджменту безпеки харчової продукції підприємства «Асоціація дитячого харчування» ґрунтована на принципах HACCP та стандарт серії ISO 22000, можна використати наявну систему в якості основи і впровадити додаткові вимоги для відповідності вимогам схеми FSSC 22000. Три додаткові вимоги мають бути враховані і реалізовані для сертифікації системи за схемою FSSC, а саме:

1. Реєстр застосовуваних регуляторних положень - своєчасне впровадження національних і зарубіжних нормативно-правових вимог з безпеки харчових продуктів.

2. Специфікація послуг. Організація повинна забезпечити, щоб усі послуги (включаючи комунальні послуги, транспорт і обслуговування), що надаються і можуть чинити дію на безпеку харчових продуктів.

3. Нагляд за персоналом відносно застосування ним принципів безпеки харчових продуктів.

Завдяки сертифікації системи менеджменту безпеки харчових продуктів за вимогами Food Safety System Certification 22000 організація отримує: підвищення конкурентоспроможності продукції підприємства за рахунок визнання з боку GFSI, наявність сертифікату, що визнається на міжнародних ринках, і логотипу FSSC 22000; виключення бар'єрів в торгівлі на європейському і міжнародному ринку і проблем взаємного визнання результатів оцінки відповідності в області безпеки харчових продуктів; зниження числа рекламцій за рахунок забезпечення стабільної якості продукції; формування репутації виробника якісної і безпечної продукції. Дослідження показали необхідність високого рівня технологічності роботи команди та системи підготовки кадрів. Велика частина з приведених планово-запобіжних процедур має пряме відношення до впровадження на підприємстві системи менеджменту якості. На даний час компанія ТОВ "Асоціація дитячого харчування" має змогу удосконалюватись та надалі отримувати міжнародні сертифікати з випуску високоякісної продукції.

Визначено основні аспекти контролю технологічних ризиків у контексті проблем реформування системи сертифікації. По-перше, це впровадження стандарту безпеки сільськогосподарської продукції, що отримав назву EurepGAP (EuroRetailer Produce Working Group) Європейська робоча група з питань роздрібною торгівлі продуктових товарів і GAP (Good Agricultural Practice). Ця система контролю якості і безпеки продукції покликана сертифікувати не кінцевий продукт, а власне технологію виробництва. Для підвищення якості готової продукції переробне підприємство повинно мати свою плодоовочеву сировинну базу, що контролюється сучасними засобами і висококваліфікованими спеціалістами. По-друге, технологічне обладнання для післязбиральної обробки підлягає обов'язковій сертифікації. Під час проведення сертифікації перевіряють безпеку, сумісність, взаємозамінність, енерго- і ресурсозберігання. Україна взяла зобов'язання дотримуватись принципу прозорості після вступу до СОТ. За підготовку нотифікацій відповідає Відділ обробки запитів і нотифікацій та інформаційного забезпечення Управління співробітництва з СОТ у Міністерстві економічного розвитку та торгівлі.

Висновки

На основі проведеного дослідження встановлено, що головними відмінностями процедур стандартизації і сертифікації вітчизняної і світової практики є такі: 1) В Україні стандартизація та сертифікація є обов'язковою практично для усієї продукції, водночас через застарілі нормативи вони не забезпечують якість, гарантію безпеки. Обов'язкові стандарти змушують виготовляти та реалізовувати продукцію, яка відповідає встановленим державою нормам; 2) В країнах ЄС використовують дві категорії технічних вимог до видів продукції, а не до окремих товарів. Перша категорія - це рекомендовані до використання вимоги, що підтверджують відповідність обов'язковими директивам АСАА. Таких вимог 10% і вони забезпечують безпеку та здоров'я споживача. Решта стандартів, які стосуються таких параметрів, як послуги, якість, надійність, міцність є суто добровільними. Замість обов'язкової сертифікації здійснюється оцінювання відповідності за допомогою модульного підходу, а

також «самосертифікацію». Небезпечна продукція контролюється жорсткішою процедурою оцінки. При цьому держава визначає обов'язковими лише засадничі параметри безпеки продукції. Стандарти ж виробляють недержавні установи, які мають статус міжнародних неприбуткових організацій. Таким чином, визначено основні вимоги щодо плодоовочевої продукції при експорті в ЄС:

1. Контроль забруднювачів у харчових продуктів – Регламент ЄС №1881/2006. www.bit.ly/micotokxin;
2. Контроль залишків пестицидів у рослинних продуктах - Регламент ЄС №396/2005. www.bit.ly/Pesticides_Level [10];
3. Простежуваність. Вимога належним чином маркувати або надавати відповідні документи про продукцію. Імпортер харчової продукції в ЄС має забезпечити наявність вичерпної інформації щодо всього ланцюга виробництва та переміщення продуктів - Регламент ЄС №178/2002. www.bit.ly/Product_Marking
4. Маркування харчових продуктів - Регламент ЄС №1169/2011. www.bit.ly/Product_Marking_2
5. Контроль здоров'я рослин і фітосанітарні заходи – Директива № 2000/29/ЄС. www.bit.ly/Plant_Regulation
6. Маркетингові стандарти для свіжих овочів – Вимоги №543/ЄС (зокрема спеціальні маркетингові стандарти передбачені для томатів, солодкого перцю, салату).

Основними проблемами, що знижують ефективність функціонування вітчизняного АПК є: недосконалість державної політики щодо регулювання інфраструктури агропромислового комплексу, брак доступних фінансових ресурсів, відсутність достатньої кількості висококваліфікованих спеціалістів, які би могли впроваджувати міжнародний досвід, а також інертність більшості суб'єктів ринку до змін та інновацій. Отже, в Україні відбувся перехід до міжнародної системи технічного регулювання, що дозволяє знизити видатки, сприяє розвитку торгівлі та, відповідно, пришвидшує економічне зростання. Вважаємо, що необхідно прискорити процес імплементації європейського законодавства в галузі фітосанітарії, ветеринарії та безпеки харчових продуктів в Україні і допомогти малим та середнім виробникам плодоовочевої продукції у виході на зовнішні ринки. Для українських плодоовочевих підприємств зміни стандартів відповідно до вимог ЄС сприятимуть зростанню експорту готової плодоовочевої продукції замість сировини та напівфабрикатів на європейські ринки. Плодоовочева галузь України має величезний потенціал для економічного зростання не лише АПК, а й національної економіки в цілому. Це потребує наукового обґрунтування концептуальних основ розвитку регіональних ринків плодоовочевої продукції в Україні.

Список використаної літератури

1. <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1315-18>
2. http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/T150868.html
3. Мармуль Л.О. Конкурентоспроможність плодоовочевої продукції та маркетингові стратегії розвитку її ринку/ Л.О.Мармуль//Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика. - Випуск 1.- 2016. – С. 94-98.
4. Головачова О. С. Проблеми та перспективи розвитку інфраструктури аграрного ринку України / О. С. Головачова. // Бізнесінформ. – 2013. – №5. – С. 178–183.
5. Кантере В.М. Система безпеки продуктів харчування на основі принципів НАССР / Матисон В.А., Хангажеева М.А., Сазонов Ю.С.// Монографія. - М.: Типографія РАСХН. - 2004. - 462 с.
6. Валько М.І. Актуальні питання проектування консервних підприємств/ М.І.Валько, О.В.Стоянова, К.В.Зубкова // Вестник ХНТУ 2(57). – Херсон.- 2016.- с.107-112.
7. Антонюк О. П. Аналіз структури експорту агропродовольчої продукції / О. П. Антонюк, П. О. Антонюк. // Економіка харчової промисловості. – 2014. – №3. – С. 27–32.
8. Строченко Н. І. Економічні аспекти зростання експорту продукції АПК України у контексті запровадження стандартів із вуглецевої сертифікації / Н. І. Строченко. // Економіка. – 2014. – №7. – С. 75–81
9. Державна служба статистики України [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
10. https://members.wto.org/crnattachments/2017/SPS/EEC/17_2659_00_e.pdf
11. Офіційний сайт "Асоціація дитячого харчування" [Електронний ресурс] –Режим доступу: <http://www.gesneria.com.ua/manufacture.html>